

JELENTÉS PÉTERVÁSÁRA ÉS SALGÓTARJÁN KÖZÖTTI TERÜLETEN VÉGZETT RÉSZLETES FÖLDTANI FELVÉTELEKRŐL.

Írta: S z e n t e s F e r e n c d r.

1937 augusztus 19—október 6-ika között és 1938 szeptember 9—november 12-ike között gyakorlati irányú részletes földtani reambulációt folytattam Cered, Bárna, Zabar, Pogony, Istenmezeje, Mátraszele, Homokterenye, Mátranovák, Váraszó községek közötti területen. Zabar (476/1), Kisterenye (4764/3) és Pétervására (4764/4) jelű 1:25.000 méretű térképlapokon összesen mintegy 250 km² területet vettem fel, ami mellett még a távolabbi környéket is bejártam. Délen az 1934—35. évi mátrai felvételeimhez csatlakoztam, észak felé pedig a trianoni határig jutottam.

1939 szeptember 9 és október 9-ike között Vecsey György dr. műegyetemi asszisztens úr mellém beosztva, Mátranovák környékén segédkezett a felvételeknél és az aknázási munkálatokat vezette.

A felvételi terület a Tarna és Zagyva vízrendszeréhez tartozik. Az átlag 400 m tszf. magasságú térszínről emelkednek ki a bazalttal koronázott kúpok 628.1 m tszf. magasságig.

Mivel a térképeket és szelvényeket a Magyar tájak leírása keretén belül részletesen ismertetem, helyütt csak röviden összefoglalom a fontosabb eredményeket.

Rétegtani viszonyok. Az összefüggő nagy kattiai-burdigálai homokkő-sorozat részletesebb taglalását még mindig csak vázlatosan adhatom. Áttekinthetőbb képet mindaddig nem is lehet szerkeszteni, amíg ennek a kiterjedt homokkő-területnek nagyobb, összefüggő átvizsgálása el nem készült, amikor a helyi feltárások szelvényeit egy összefogó vázlatba kapcsolhatjuk. Ha megfigyeléseimet egybevetem i. d. N o s z k y J e n ő összefoglaló leírásaival, úgy nagyjából arra lehet következtetni, hogy a Vepor ősmagja alatt agyagos-slíres fáciesben kialakult kattiai képződmények a Felsőzagyva és Tarnák környékén glaukonitos fáciesbe mennek át. Egy KÉK—NyDNY irányú tengely mentén elrendeződve, egy elő-

mélyedés és egy áramlásos zóna volna elkülöníthető, mely dél felé újból agyagosabb fáciesbe megy át. Ebből a szempontból területünk éppen a nagy oligocén térszín közepén fekszik, ahol valamennyi átmeneti réteg található.

Váraszó és Erdőkövesd környékén a kattiai homokkövek fokozatosan fejlődnek ki a fent említett agyagokból. Ezeket egy regressziós időszak fokozatos feltöltési termékének tekinthetjük. Váraszónál egy kis dóm magjában kerülnek felszínre ezek az agyagosabb rétegek. Kőzettani szempontból még a bükkszéki magasabb rupéli kiscelli agyagokra emlékeztet, de mikrofaunája már a felső oligocénre vall. (M a j z o n L á s z l ó d r. megállapítása.) Ezt félköralakban a homokosabb, már magasabb kattiai rétegek övezik. Fedőjében ismét márgás homokkövek települnek, homokkőcipókkal, keresztrétegeződéssel, kavicsos rétegekkel, glaukonitos homokkő padokkal. A belőle előkerült *Pecten (Amussium) denudatus* B r o n n. a középső stampium slírfáciésének jellemző alakja.

Ezeknek az igen vegyes kifejlődésű átmeneti rétegeknek fedőjébe települnek a jellegzetes vastagpados (20 cm-től 2 m-ig) keresztrétegzéses kvarc- és csillámhomokos márgás homokkövek. Jellegzetesek alul a homokkőcipók (Istenmezejénél), melyek felfelé mindinkább egységes kemény rétegekbe állanak össze (Bárnai völgy felső szakaszán). Ezek a homokkőcipók szingenetikus képződmények, de vannak diagenetikus eredetű konkréciók is (istenmezejei Noé szőlője). Ez a fácies is különböző szintekben ismétlődik

A cipós homokkő felső részében már megjelennek a márgás közbe-települések, melyek a fedő felé fokozatosan átvezetnek a sötétszürke glaukonitos-márgás homokkő-sorozatba. Többnyire pados, de ha vékonylemezes, úgy egészen flistípusú, hieroglifás homokkő. (A glaukonit a mai tengerekben ott fordul elő, ahol édesvíz nincs, de a melegebb tengervíz hideg áramlatok vizével keveredik. Eszerint benthogén, kémiai eredetű ásvány.)

A Messzelátó puszta és Felsőutas puszta között finoman rétegzett sötétszürke, erősen homokos, csillámos agyagok lépnek fel, melyek gyenge bitumenszagot árasztanak. Ez valószínűleg a kattiai rétegsor egy mélyebb tagja még, mely itt tektonikusan kerül felszínre.

A változatos fáciesű kattiai homokkövek legfelső padjai Váraszótól ÉK-re a Nagybocsfő, Külsőbereghegy és Szállásverőhegy környékén ismét kövületesek. Innen rossz megtartású *Pecten*, *Arca*, *Lucina*, *Corbula*, *Tapes* kagylófajok kőbelei kerültek elő. Ezek mindenesetre a nagyvas-tagságú meddő homokkő-sorozatban egy újabb tengeri előretörést jelölnek, megújuló faunával, mely már átvezet a miocénbe.

A kattiai homokkő-sorozat fedőjébe, az alsó riolittufa fekvőjébe települő ú. n. „*terresztrikus rétegsor*“ már az alsó miocénbe számítható. Barna homokos agyag és márga durva kvarckavicssal a Szilvaskő bazaltja alatt, a Feketebikk-völgyben, a Csókás északi lejtőjén, a Nagycsókástetőn, a Vadászkunyhónál, Mátraszelétől keletre, Istenmezejétől délnyugatra a Darabkút-völgyben a Fehérkő alatt észlelhető. Utóbbi helyen *ostreás pad*, *Pecten*, *Arca* és növénylenyomatok kísérik, míg északon, Cered vidékén, a riolittufával keveredik. A mátraszelei Szent István-bányától ÉNy-ra a kavicsbányában *Arca*-, *Panopea*-, *Pecten*- és *Ostrea*-töredékek kerültek elő. Valószínűleg ebbe az emeletbe számítandó még az a képlékeny kékesszürke agyag is, mely Nyirmedpuszta és Cseripuszta környékén, valamint a Fénykőtől DK-re a vízmosásokban megjelenik. *Ostrea*-cserepek mellett vékonyhájú *Cardium*ok és *Cerithium*ok találhatóak benne.

A *szénfekvő riolittufa* (alsó riolittufa) Bárnától nyugatra a Három határ tetőn, a Szilvaskőn fordul elő. Kis foltjai megmaradtak még a Nagykőn, a Mélylápá pusztától keletre és a Kiskőn is. Istenmezejétől DNy-ra a Fehérkő és Csengősfő gerincén maradt meg. Legszebb feltárása azonban délen Homokterenye környékén és Mátranováktól ÉK-re van. Messziről feltűnő rétegei a szénkutatásnak is, a hegyszerkezeti vizsgálatoknak is kiváló vezérszintje.

A *szénkomplexus rétegei* Mátranovák és Mátraszele között virágzó szénbányászatot alapoztak meg. Helyenként két telep, másutt mind a három, jól kifejlődött. A másik szénterület Rónabányán a Szilvaskő bazaltja alá húzódik. Az istenmezejei Fehérkő környékén a denudáció a szénoszorozat rétegeinek legnagyobb részét már lepusztította. Nyomait találjuk még a bárnai Kiskőn is. Ezeket a rétegeket a burdigáliumba helyezhetjük.

A *helvéciai emeletbe tartozó slír* márgás agyagjai Mátraszele és Mátranovák között uralkodnak. A helvétikum végén az egész terület végleg szárazulat lesz és megindul a denudáció. Erre a denudált térszínre törtek ki valószínűleg a pliocén utolsó szakaszában (levantikumban) a *bazalttufák* és *bazaltok*. Ilyenek a Szilvaskő, Nagykő, Mélylápapuszta, Kiskő és Hegyestető festői kúpjai. Vulkanológiai és kőzettani viszonyait Jugovics Lajos dr. főiskolai tanár úr fogja részletesen ismertetni.

A szóbanforgó nagy oligocén térszín *hegyszerkezeti viszonyait* összefoglalóan nem lehet kiértékelni mindaddig, míg az egész területet egységes nézőpontból fel nem vették. Általában feltűnőek a nagy vetődések, melyek közül több a 100 m ugrómagasságot is meghaladja. Ezek

főleg É—D és ÉK—DNy, valamint erre merőleges irányok körül jelennek meg. A felvételi terület ÉK-i részén azonban lapos, ÉNy—DK tengelyű redőket is szerkeszthetünk a dőlések alapján. A vetődéseket a terület déli részén különösen a szénbányászat tárta fel jól. Bizonyos, hogy a gyűrődések idősebbek, mint azok a vetődések, melyek mentén a bazaltok felszínre törtek. Azonban — különösen délen — az is megfigyelhető, hogy a töréseket és gyűrődéseket nem két külön erőforrás alakította ki, hanem azok ugyanegy orogenezis eredményei. Ha a töréssík mentén történt elmozdulásokat rekonstruáljuk, úgy lapos redőzéseket kapunk, vagyis igazi saxonotyp tektonikával van dolgunk. Különösen jól megfigyelhető ez Mátranovák keleti határában, ahol a riolittufa és a szenes palák mint jó vezérszintek jelölik a törések mentén a kaotikus gyüredezést, vagyis a kontrakciót. Bizonyos, hogy a felsorolt hegyszerkezeti elemek több orogenetikus fázis eredményei, erői pedig különböző módon nyilvánultak meg az oligocén területén, a miocén medencében és a bazaltok környékén.